

ENERGETSKA SIGURNOST
I KRITIČNA INFRASTRUKTURA:
KVALITATIVNI EMPIRIJSKI
UVID U STAVOVE LOKALNIH
ZAJEDNICA PLOMINA

Plomin je naselje u istočnoj Istri, na teritoriju poznatom pod nazivom – Labinština. Cijelo ovo područje¹ dominantno je ruralan prostor; samo Labin ima status grada. Više od 80% stanovnika živi u ruralnim naseljima. Tradicionalno je, međutim, istočna Istra a posebno Labinština i – rudarsko-industrijski kraj pa se danas i ova tradicija lako može prepoznati kroz socijalno-gospodarsku strukturu aktivnog stanovništva. Tako je, u ovom ruralnom kraju, u kojem s jedne strane dominira Čepić polje koje je nekoć meliorirano ali je poljoprivredna i stočarska proizvodnja na njemu prilično smanjena a mnoge površine su neobrađene, razvijena i industrija, pa je zaposlenost u posljednjih pedesetak godina uglavnom vezana uz industriju i termoelektrane Plomin, a manje uz poljoprivredu, turizam i ugostiteljstvo.

Kako bi se dobio relevantan uvid u vezu između izgradnje Termoelektrane Plomin 1, 1969. godine² i njena utjecaja na neke aspekte razvitka užeg područja, posegnuli smo za podacima o broju stanovnika i njegovim promjenama u proteklom razdoblju. Prosječna veličina sela u općini Kršan je 136 stanovnika (2001.). Godine 1971., dakle, neposredno nakon puštanja u pogon termoelektrane Plomin 1, prosječna veličina sela iznosila je 163 stanovnika. Činjenica je da se populacija u selima koji pripadaju današnjoj općini smanjila u razdoblju od početka rada Plomina 1 do danas (za 649 stanovnika ili 17%), što znači da izgradnja Termoelektrane nije bitno utjecala na proces demografskog praznjenja tipičan za sva hrvatska ruralna područja u razdoblju nakon II. svjetskog rata, odnosno, nije spriječila smanjivanje broja stanovništva.

Ovaj zaključak ne dovodi u pitanje niti podatak da je broj stanovnika u tom razdoblju porastao u sljedećim naseljima: Kršan, Čimbarelići, Potpićan, Purgarija Čepić, Vozilići i Zagorje, jer je tridesetak godina kasnije, u općini Kršan, starosni sastav stanovništva ostao sličan drugim općinama u Istarskoj županiji (22,6% u dobi 0–19 godina, 53,2% u dobi 20–59 godina i 23,7% starijih od 60 godina)

1 Za ovaj odjeljak dijelom je korištena studija: Poljanec Borić, S. i sur. (2006.), *Socioekonomski razvoj i pretpostavka doprinosa HEP-a gospodarskom razvoju lokalnih zajednica Labinštine. Ekspertiza iz područja javno-javne suradnje*. Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

2 Danas se pripreme i postupci pri planiranju implantacije ovako velikih objekata u ruralni prostor razlikuju od nekadašnjih. Struke iz društvenih znanosti u pravilu su uključene u taj proces i svojim uvidima u sam proces, a osobito u socijalnu sliku lokalne zajednice, olakšavaju i pomažu, lokalnoj upravi i osobito stanovnicima, da se što ravnopravnije uključe u rasprave i dogovore o vlastitom razvitku. Za razliku od velikih investicija u gradskom prostoru, modifikacijski potencijal snažnih sustava u ruralnim sredinama svojim razvojnim vrijednostima, svojim interesima te sve većom brzinom koja im je imanentna, neprilagođen je lokalnom sustavu vrijednosti, nekim lokalnim interesima te kvaliteti i ritmu života.

iako je, u međuvremenu, puštena u pogon termoelektrana Plomin 2. Doda li se tome podatak da je prosječna starost ovdje viša nego u ukupnom stanovništvu Hrvatske te da je prosječna godišnja stopa prirodnog kretanja stanovništva općine Kršan, u razdoblju 1998.–2002., iznosila -5,1‰ što demografi karakteriziraju nepovoljnim kretanjem, jasno je da Termoelektrane Plomin I i II, kako u općini Kršan tako i na Labinštini³ – nisu u ovom ruralnom kraju proizvele »lom« inače strukturno uvjetovane deruralizacije, karakteristične za razdoblje 2. Jugoslavije.

Prema popisu iz 2001. godine, u populaciji općine Kršan 42% čine aktivni, 30% uzdržavani i 28% osobe s osobnim prihodom. U strukturi stanovništva prema glavnim izvorima sredstava za život, 33% imaju prihode od rada, 24% od mirovine i 35% su bez prihoda. Ostali stanovnici stječu prihode iz nekih drugih ili nepoznatih izvora. Od ukupnog broja aktivnih stanovnika općine (1.061), njih 902 su zaposleni u bilo kojem obliku vlasništva (85%), 58 je samozaposlenih, ali zapošljavaju radnike (5,5%), 48 ih je samozaposlenih i ne zapošljavaju radnike (5%), 31 radi samo po ugovoru o djelu i sl. (3%). Napokon, u ovoj ruralnoj općini svega je 16 poljoprivrednika (ispod 2%). Žena u strukturi aktivnih je manje (42% od ukupno aktivnih). Udio aktivnih žena u ukupnom ženskom stanovništvu je 36%.

Iz spomenutog uvida u neka obilježja lokalne zajednice proizlazi da je dijakronijska društvena razvojna bilanca sljedeća:

- razmjerno stabilna stopa aktivnosti stanovništva⁴
- visok udio industrije, uključivo plominski sklop elektrana, u zapošljavanju i u приходima kućanstava
- djelatnosti, poput poljoprivrede i turizma slabije su zastupljene i kao prostor za zapošljavanje i kao izvor prihoda.

Dakle, sociološki promatrano, općina Kršan je po svojim obilježjima ruralna općina, u kojoj se živi na selu, od prihoda koji pristižu pretežito iz nepoljoprivrednih djelatnosti ali sa urbanim rizicima koji proizlaze iz blizine termoelektrana. Ovakva socijalno-gospodarsko-ekološka slika općine Kršan očito pozitivno utječe na ponešto veću stopu aktivnosti stanovništva u ovoj općini ali je pritom agrarni potencijal općine neprimjereno iskorišten, ne pridonosi porastu opće stope aktivnosti. Ovakva društvena slika nema karakteristike poželjne u procesu ruralne rekonstrukcije. Svakako da ovakvoj strukturi stanovništva općine Kršan pridonose Termoelektrane Plomin, ali, prema analitičkom ali i terenskom uvidu, njihov prinos razvitku užeg (općina Kršan) i šireg područja (Labinština) mogao bi biti bolji i veći.

Uvidi i mišljenja predstavnika lokalne zajednice i javnog sektora o povijesti odnosa i problemima dobiveni su na nekoliko planova. Za ovu je fazu analize, koja je upućena na dijakronijsku razvojnu bilancu, bitno pratiti kako respondenti ovisno o svom položaju u lokalnoj društvenoj strukturi percipiraju odnos između lokalne društvene zajednice i plominske tehničke infrastrukture. Zbog toga ne

3 Na Labinštini, najveći prirodni pad u ovom razdoblju zabilježen je u općinama Sv. Nedelja i Raša (-10,9 i -9,0‰) (Pokos, Živić, 2006., str. 411 i 407).

4 Ovaj je podatak važan u perspektivi spoznaje po kojoj je u većini hrvatskih županija stopa aktivnosti stanovništva niža od 40%. Usporedi: Živić, Pokos, 2005.

treba čuditi da se respondenti često vraćaju na osnovnu analizu lokacije ističući da je Plomin I izgrađen ne bi li se u neposrednoj blizini ugljen iz Raških rudnika pretvarao u električnu energiju. Osim toga, ondje je izvor vode, koji je Plomin Luku učinio dodatno atraktivnom za lokaciju termoelektrane.

Prema mišljenju jednog od sugovornika, ovom odlukom žrtvovan je Plominski kanal, jer se nakon toga izgradila i termoelektrana Plomin II, što je današnju općinu Kršan spriječilo da se razvija u drugim smjerovima, odnosno da razvija neke druge djelatnosti. Prema njegovim riječima, Plominski kanal nije bio zapušten, postojali su planovi za razvitak turizma na cijelom obalnom pojasu općine, dugom oko 15 km. Međutim, najavljena je gradnja Plomina III, čime je *de facto* zapečaćena sudbina Plominskog zaljeva kad je u pitanju razvitak turizma. Uspoređujući krajolik Labinštine s krajolicima u ostalim istarskim krajevima, više sugovornika smatra da je evidentan industrijski karakter domaćeg krajolika što svakako smanjuje njegovu privlačnost. Zato su ovdje jeftinija zemljišta i kuće. Zabilježeno je i mišljenje da je Labinština uvijek bila okrenuta proizvođačkim djelatnostima i da zapravo i nema velikih prirodnih potencijala za razvitak turističke privrede. Jedan drugi sugovornik navodi da je Labinština prevarena na neki način i s jednom i s drugom termoelektranom, jer Plomin I je sagrađen kad se znalo da je neisplativo vađenje ugljena, zbog niskih cijena nafte, zbog visoke koncentracije sumpora u domaćem ugljenu i već smanjenih zaliha.

Nitko dakako ne niječe važnost proizvodnje električne energije niti njen smještaj u ovom prostoru. Zahtjevi lokalne samouprave (općine i županije) usmjereni su ka promjeni energenta. Naime, izgradnjom plinovoda otpali su razlozi da se i dalje koristi ugljen koji je rizičniji za zdravlje ljudi i okoliša.

Na konkretnom primjeru odnosa lokalne zajednice i Termoelektranâ Plomin evidentno je da lošoj ocjeni koju tim odnosima daju lokalne zajednice prethodi opća zamjerka da HEP nije stvorio prijateljsko okruženje i da je to uzrok najvećim problemima u komunikaciji. Iako se navode i neki dobri primjeri suradnje, prevladava sivo oslikavanje odnosa. Takvo ponašanje HEP-a prema lokalnoj zajednici argumentiraju njegovim monopolističkim položajem u centraliziranoj državi. Navodi se da naknadu za korištenje prostora općine HEP nije htio uplaćivati lokalnoj samoupravi, a nije postojala volja ni da se dogovore oko namjene tih sredstava. Stoga je HEP usmjeravao sredstva u svoje novoosnovano poduzeće Plomin Holding (2001. godine) smatrajući da će tako biti kvalitetnije utrošena.⁵

Doduše, i lokalno je osviještena nedovoljna ekipiranost općina potrebnim stručnjacima koji bi uspješno upravljali razvojnim projektima. Vjeruje se da će se razvojem lokalne samouprave, mijenjati i njihov položaj u komunikaciji s državom

5 Temelj za ovakvu odluku bila je pretpostavka da će se u roku od 15 godina akumulacijom sredstava koja se isplaćuju kao naknada za korištenje prostora, doći do značajne svote novca za investiranje u poduzetništvo, infrastrukturu i razvoj lokalne zajednice. Stoga je HEP predložio lokalnim zajednicama osnivanje holdinga koji bi prema tržišnom poslovnom modelu razvio dvadesetak razvojnih projekata od čega je pet infrastrukturnih (vodovod u općinama, društveni dom), 12 poduzetničkih (proizvodnja ukrasnog bilja, trajektno pristanište, Čepić polje i sl.) te jedan projekt čiji je status tada bio nedefiniran a odnosio se na industrijsku zonu. Ovi projekti trebali su poslužiti kao zamašnjak razvoja: privući privatni kapital i kreditna sredstva, implementaciju novih tehnologija, stvaranje novih poslovnih i organizacijskih struktura, te konačno pridonijeti povećanju zaposlenosti, što je najvažniji cilj gospodarske revitalizacije ovog gospodarski relativno slabo dinamičnog kraja.

i poduzećima poput HEP-a, te da će i općine, gradovi i županije moći raspolagati s više sredstava i bolje se koristiti resursima na svom području.

Svi se slažu da je danas emisija štetnih plinova i ostalih zagađenja koji se mogu pripisati Termoelektranama Plomin niska, ispod europskih standarda (koji su postavljeni vrlo visoko). Uvozi se ugljen (domaći ugljenokopi su zatvoreni) s minimalnim sastojkom sumpora. Problem pepela, odnosno šljake također je tehnološki riješen. Neki od sugovornika spominju deponiju ugljena i sumnju da u šljaci nešto postoji jer inače bi se nesmetano odlagala. S druge strane, zdravstveni nadzor pokazuje da nema opasnosti za zdravlje, te da se opasne bolesti ne pojavljuju u lokalnoj populaciji češće nego u krajevima bez rizičnih postrojenja. U termoelektrani je zaposleno mnogo domaćih stanovnika. Doduše, prema mišljenju jednog od sugovornika, u termoelektrani radi najmanje stanovnika iz općine Kršan. Zaposlenici dolaze iz drugih općina.

Prepletanje problema vezanih uz zaštitu okoliša i problema kvalitetnije suradnje lokalne zajednice s HEP-om obilježilo je cijelo dosadašnje razdoblje. Nakon što su ekološki problemi na manje-više zadovoljavajući način riješeni, na vidjelo su iskrsnuli stalno tinjajući problemi odsustva međusobnog povjerenja i međusobnog uvažavanja, zahtjev lokalnih vlasti (općinske i županijske) da u svom dvorištu odlučuju barem ravnopravno s HEP-om, problemi financijskih odnosa HEP-a i lokalne zajednice.

Sve je veći pritisak od strane općine i županije da se bitno izmijene načela suradnje s HEP-om. Na temelju vođenih intervjua moglo bi se zaključiti da je u cijelom sklopu problema lakše rješavati ekološke nego komunikacijske probleme, pa se može pretpostaviti da je najnovije inzistiranje na plinu, kao energentu za novu termoelektranu, dio pregovaračke strategije Istarske županije. Opći je stav da općina i županija gube zato što su ovdje locirane termoelektrane i da to na neki način korisnik prostora valja nadoknaditi. Zakonska regulativa postoji, ali njezina primjena, percepcija je ispitanika, nije transparentna.

Za pretpostaviti je da brza modernizacija ostavlja traga u odnosima između gotovo sofisticirane tehničke razine »useljenog« industrijskog objekta i socijalnog kapaciteta malog lokalnog društva. Međusobna bliskost često se do kraja ne može postići, pa nepovjerenje ili oprez ostaju dugotrajnim obilježjem tog odnosa. Činjenica jest da je upravo ruralni prostor uvijek rezervni prostor urbanom i industrijskom sektoru, a da pritom periferijska socijalna zajednica uvijek mora imati razumijevanja za aktivnosti koje nije teško prikazati korisnima za opće dobro. I u Europi⁶ i kod nas, zadnjih desetljeća česti su sukobi pri realizaciji ovako velikih objekata, poput Plomina 3.

Zato valja imati na umu da najava gradnje Plomina 3 može biti nova stranica suradnje u odnosima lokalne zajednice i postojeće elektrane. HEP je i službeno zatražio povećanje kapaciteta termoelektrane za 500 megavata, s pogonom na ugljen. Međutim, prema usvojenoj »Strategiji prostornog uređenja RH od 2005. do 2015.« u Hrvatskoj se uopće ne bi smjela ispitivati mogućnost gradnje termo-

6 Otpor i protest zaostrava se na tri glavne razine: a) zaštita krajolika (njegova bogatstva u raznolikosti), b) zaštita prirodnog okoliša i c) zaštita životnog okvira lokalnog stanovništva koja podrazumijeva očuvanje morfološke strukture naselja, očuvanje graditeljskog lokalnog rukopisa, ali prije svega lokalnih razvojnih resursa, lokalnih znanja i vještina (Jollivet, 1997., 93).

elektrana na ugljen i nuklearnih elektrana, prema tome u ovom procesu se može očekivati dugi i snažan lokalni pritisak za pregovore oko budućeg energenta. Budući da se Hrvatska suočava s manjkom električne energije neupitna je potreba da se gradi tako velika termoelektrana. Gotovo da je neupitna, za naše sugovornike, i ideja da se ona gradi uz postojeće u Plomin Luci, jer izgrađena je infrastruktura, dalekovodi, postoje stručnjaci, mnogi su ondje zaposleni s područja Labinštine, uložena su velika sredstva, osobito u suvremenu tehnologiju kojom se primarno štiti okoliš od zagađivanja. Ipak, analiza intervjua ukazuje na razlike u ocjeni kvalitete odnosa pojedinih razina lokalne uprave i javnih sektora, s jedne strane, te HEP-a s druge. Među lokalnim sugovornicima, neki današnji odnos s HEP-om ocjenjuju lošim, neki manje dobrim, a neki relativno dobrim, ovisno o problemima koji ih najviše pogađaju, o broju problema koje rješavaju, te o iskustvima koje imaju u dosadašnjoj suradnji s HEP-om.

Zanimljivo je, ali ipak očekivano, da su odnosi lošiji s neposrednom okolinom, dakle, s općinskom samoupravom. Ovaj uvid dokazuje da je mala lokalna zajednica itekako svjesna svoje populacijske i gospodarske krhkosti, te stoga slabog pregovaračkog položaja u odnosu na veliki sustav nacionalne, strateške važnosti. Ona svoj odnos s HEP-om promatra i iz tog gledišta, pa svaki neriješeni problem iz ovog odnosa povećava društvenu frustraciju i udaljava sugovornike od kvalitetnog rješenja. Budući da je u obostranom interesu razvijanje dobrih odnosa, nije posve jasno zašto HEP u ovu suradnju ne uloži više nпора. Još jedan terenski uvid može biti zanimljiv: u pravilu se rabi termin »Plomin« kad se govori o boljoj strani suživota, a »HEP« kad se govori o problemima. Najveće zamjerke HEP-u su da svoje zakonske obveze prema lokalnoj zajednici ne plaća na vrijeme (kasni se nekoliko mjeseci) zbog čega je općini otežano funkcioniranje (kasni isplata plaća, stipendije učenicima, isplate ostalim korisnicima proračuna, uplate zdravstvenih obveza prema Domu zdravlja, isplate kredita podignutih da bi se izgradio vodovod prema nekim naseljima u općini). Osim toga, drže da je naknada za korištenje prostora mala i da je treba povećati do razine naknade koju HEP plaća, primjerice, za svoju termoelektranu u Osijeku. K tomu, svako poskupljenje električne struje moralo bi se odraziti na veličinu naknade. Također, smatra se da bi HEP, slijedom svog dominantnog položaja u korištenju prostora općine, trebao preuzeti na sebe i izgradnju lokalne tehničke infrastrukture (vodovod, uređenje cesta). Riječju, u općini nemaju ni jedne pozitivne ocjene ni za suradnju s HEP-om ni za ulogu Termoelektrana Plomin u razvitku kraja. Kako je HEP javno poduzeće, dakle, »državno«, ponekad se percepcija njegovih obveza poistovjećuje s obvezama države u rješavanju problema.

Predstavnik Grada Labina manje nepovoljno ocjenjuje odnos lokalne uprave i HEP-a, s više razumijevanja »druge strane«. U Labinu je zapravo i nastao »problem Plomin«, jer je u vrijeme gradnje Plomina 1 postojala samo velika općina Labin. Pregovori oko naknade za korištenje zemljišta koje zauzimaju TE Plomin, osnutak i misija Plomin Holdinga od početka su obilježeni nerazumijevanjem lokalnih zahtjeva sa strane HEP-a. Iskustvo koje imaju u razgovorima s predstavnicima RWE, koji su vlasnici 50% termocentrale Plomin 2, jačaju njihovo uvjerenje da se može i drukčije dogovarati s velikim investitorom. U najavi gradnje Plomina 3, po njihovoj ocjeni, ponavlja se dobro znani predložak ponašanja HEP-a što

otežava kvalitetniju i uspješniju suradnju, s manje problematičnih točaka. Očekuju da se HEP prilagodi europskim standardima kad je u pitanju komunikacija s lokalnim društvom. Velik potencijal u rješavanju ovih problema vidi se u razvoju demokracije na lokalnoj razini, osobito u uključivanju većeg broja građana u društveni i politički život zajednice. Tada će biti moguće i s većim razumijevanjem saslušati argumente druge strane. Inače, Grad Labin i okolne općine dobili su na upravljanje zemljište i poslovne prostore koji su bili u vlasništvu rudnika koje su zatim prodale ili iznajmile poduzetnicima pod povoljnim uvjetima, čime je potaknuto poduzetništvo i omogućeno lakše zapošljavanje domaćeg stanovništva. Nakon zatvaranja posljednjeg rudnika, mnogim nezaposlenima država je »otkupila staž«, a pedesetak radnika se zaposlilo u TE Plomin 2.

Županijska razina problema odnosa s Termoelektranama Plomin, odnosno HEP-om, isključuje probleme dnevne komunikacije, malih komunalnih zahvata, sumnji u izvješća o stanju mjerenih (i nemjerenih) pokazatelja o stanju zraka, voda, mora, problem manjka komunikacije s HEP-om, itd. Ovdje je Plomin jedan od zadataka (tj. rizičnih postrojenja) kojima se bave i koje rješavaju, možda nekad i s tek pojedinim aspektom problema (primjerice, zagađenje). Na ovoj razini dogovara se i provodi opća politika zaštite prostora u svakom pogledu; definiraju stavovi koji će se zastupati na državnim razinama; provode u život zakoni i pravilnici, raspravljaju razvojni projekti s aspekta utjecaja na okoliš, itd. Osviješten je problem nedovoljnog uključivanja stanovništva u rasprave o pojedinim razvojno važnim odlukama. Međutim, ne postoji model organiziranja i stimuliranja sudjelovanja stanovništva u javnim raspravama. U odnosu prema lokalnim zajednicama izostaje kvalitetna komunikacija sa strane Županije. Uprava je zauzeta obvezatnim procedurama, izradama planova, studijama utjecaja u okoliš i u postojećoj organizaciji nema zaduženih za spomenutu (dvostranu) komunikaciju. Od HEP-a i drugih investitora se očekuje da (sami?) stvaraju prijateljsko okruženje s lokalnom zajednicom i da to nastoje ostvariti u svakodnevnoj komunikaciji i dugoročnim planovima i projektima o kojima bi trebali redovito obavještavati lokalnu zajednicu. Od Plomin Holdinga očekuje se da ubuduće bude uspješniji u ostvarivanju lokalnih razvojnih projekata. Nezadovoljni su dosadašnjim rezultatima. Štoviše, smatra se da lokalne zajednice imaju vrlo male ovlasti kad je u pitanju nadzor ponašanja rizičnih postrojenja.⁷ Jedan od kriterija prema kojemu bi valjalo kontrolirati daljnje ulaze rizičnih postrojenja na prostor županije, naročito kad se radi o proizvodnji električne energije, jest i stupanj lokalne saturiranosti. Istra zasad proizvodi više električne energije nego što treba njezinu stanovništvu i gospodarstvu, a odnedavna imaju i plinovod, koji je poželjniji energent. O brizi za ukupnu energetska bilancu Hrvatske, smatra se, zadužena su ministarstva.

Najbolju suradnju s Termoelektranama Plomin ima lokalno zdravstvo. Već smo spomenuli da longitudinalno praćenje zdravlja lokalnog stanovništva ne pokazuje izraženiju pojavu nekih bolesti koje bi se na bilo kakav način mogle povezati s radom termoelektrana u blizini. Na tome se temelji i stav da, ako je zaštita od štetnih utjecaja dobra, ne bi trebalo biti prepreka gradnji Plomina III.

7 Najveći zagađivač u županiji je jedan kamenolom i u tijeku je dugotrajni plan smanjenja zagađivanja zraka koje nastaje vađenjem kamena. I o ovakvoj vrsti problema, smatra se, lokalnoj zajednici valja podastrijeti terminski plan rješavanja problema kojeg će ona lako pratiti.

Inače, u zdravstvu Labinštine velika se pažnja posvećuje preventivnom djelovanju. Ustalila se i akcija Labin – zdrav grad. Odnosi s termoelektranama su jako dobri. One doniraju opremu, nedavno su darovali mamograf, odazovu se svim njihovim akcijama. S druge strane, većina zaposlenika termoelektrana liječi se u Labinu. I njihovi povremeni kooperanti koriste se uslugama Doma zdravlja. Odnos je okarakteriziran kao prijateljski. Veliku potporu Labinštini vide i u mogućnosti zapošljavanja u termoelektranama. Veći je problem što se mladi nakon studija nerado vraćaju i mnogi ostaju u Zagrebu. Odnos s lokalnom samoupravom, osobito Gradom Labinom je vrlo prislan, pun potpore i razumijevanja.

Prema mišljenju sugovornika iz Plomin Holdinga, lokalna zajednica nije još uvijek prihvatila termoelektrane u svom dvorištu, iako je brojnim vezama spojena s njima. Spaja ih prije svega razvojni potencijal termoelektrana u različitim vidovima: zaposlenost domaćeg stanovništva, poduzetnička živost koju nužno donosi koncentracija od oko 250 radnih mjesta na malom prostoru, naknada za korištenje zemljišta, potom poboljšanje komunalnog standarda, ulaganja u uređenje mjesta, potpora školovanju stručnjaka za potrebe termocentrale itd. Sami uviđaju da se nedovoljno radilo na poboljšanju komunikacije s lokalnom samoupravom. Ideja da se Plomin Holding osnuje kao zajednička tvrtka HEP-a i (tadašnjih) općina u široj okolici, i koja bi realizirala dvadesetak razvojnih projekata, propala je jer su, prema riječima sugovornika, općine odustale. Danas Plomin Holding samostalno provodi dva razvojna projekta (projekt trajektne luka i uzgajalište riba) od kojih se, među ostalim, očekuju i povoljniji odjeci u okolici. No i pored komunikacije s lokalnim vlastima, ne uspijevaju uspješnije rješavati probleme; još uvijek socijalna okolina ne pokazuje susretljivost u odnosima s HEP-om. Za sve razvojne probleme općine, ali i okolice, najprije je kriv HEP. Iako se smatra da ni sama županija ne prepoznaje sve razvojne potrebe i mogućnosti ovoga prostora. Predviđa se otpor izgradnji Plomina 3. I to, prije svega, kroz inzistiranje na plinu kao energentu. U HEP-u smatraju da to pokazuje nerazumijevanje tehničkih karakteristika dosadašnjeg postrojenja. Izgradnja nove termoelektrane na plin znači, prema mišljenju sugovornika, poskupljenje projekta, i njena je isplativost upitna ako proizvodnja električne energije nije kombinirana s nekom drugom proizvodnjom. Unatoč redovitoj komunikaciji ona ne postaje kvalitetnija. Kao što smo već spomenuli, nitko nije protiv Plomina 3. Pitanje je tek kolika će biti stručna i društvena snaga lokalne zajednice (i ostalih teritorijalnih jedinica uključenih u proces) i koje će ciljeve ona postaviti i postići u pregovorima, koji nesumnjivo slijede. Prošle godine općinskoj upravi predstavljen je plan gradnje Plomina 3, ali se rasprava usmjerila prema nekim manjim lokalnim projektima o kojima također nije bilo suglasnosti. Ocjena je da se odnosi HEP-a i lokalne zajednice ne kreću u dobrom smjeru, da se sada (i do sada) ovaj odnos temelji isključivo na novcima koje HEP uplaćuje temeljem zakona ali i sudjelovanja s novčanim donacijama u lokalnim akcijama, proslavama, manifestacijama, u kojima se HEP niti ne spominje. S druge strane, mnogi iz neposredne okolice zaposleni su u HEP-u i žele se ondje zaposliti jer su plaće dobre, posao je siguran, domaći obrtnici obavljaju poslove za ovaj veliki sustav; dakle, može se reći da je nemali broj obitelji na Labinštini egzistencijalno vezan uz Termoelektrane Plomin. Nekoć velik problem zagađenja okoliša sveden

je na razinu koja zadovoljava europske standarde i kontinuirano se i nezavisno kontrolira, pa život i u neposrednoj blizini ne predstavlja rizik.

Gledajući na odnose s teritorijalnim zajednicama sa strane Plomin Holdinga, odnosno HEP-a, može se zamijetiti da su odnosi bolji što je udaljenost veća. Tako se suradnja s Gradom Labinom ocjenjuje prolaznom ocjenom, ali se ovim istraživanjem upozorava na »trajajuću netrpeljivost« s Općinom Kršan. Također, zamjećuje se da ova općina ne predstavlja dovoljno društveno integriranu općinu, da postoje neke silnice koje priželjkuju teritorijalno-administrativni preustroj. Može se, stoga, pretpostaviti da Općina Kršan nije posve zaživjela kao cjelina, već da mnoga sela žive svako za sebe, pa u tome vide dio uzroka za ovakvo stanje u međusobnoj komunikaciji.

Realna kontekstualizacija prostora Općine Kršan nužno uključuje postojanje i objektivnu snagu te utjecaj Termoelektrana Plomin I i II na sve aspekte života Naime, sve je drukčije s njima nego što bi bilo bez njih. Njihovom izgradnjom u vrlo kratkom vremenu došlo je do restrukturacije lokalne socijalne strukture, pa iako se radilo o dugoj tradiciji rudarstva u cijelom ovom kraju, s termoelektranom je struktura poprimila nedvojbeno moderna industrijska obilježja. Kao neposredna posljedica toga jest da su se socijalni prostori unutar tradicionalnih skupina i odnosa, ispunjavali elementima novoga: novim zanimanjima, novim znanjima, novim odnosima, novim kulturnim obrascima kao i novom mogućnošću izbora, itd. Nastajali su i nastaju konglomerati starog i novog u svim vidovima života i rada. To malu lokalnu zajednicu čini specifičnom: neodvojenost od jučerašnjeg i nedovoljna uključenost u sadašnje, s problemima koje iz toga proizlaze. Lako je uvidjeti da, s jedne strane, lokalne, stoje mali socijalni sustavi, mala seoska društva sa svojim razvojnim potrebama i aspiracijama koje su gotovo zajedničke svim stanovnicima, svakako su vrlo slične, jer proizlaze iz identičnih kulturnih, gospodarskih i društvenih korijena i stvarnosti. Pred njima se pojavljuje snažan razvojni sudionik koji dolazi sa strane, nositelj je nacionalnog interesa (i internacionalnog u slučaju Plomina II), s golemim kapitalom koji nameće svoje zakonitosti. Susreću se u svakom pogledu dva vrlo različita sustava, od kojih jedan počiva na kooperativnosti, a drugom je imanentna konfliktnost (Saša Poljanec Borić i sur., 2006.). Je li ih moguće pomiriti i, ako da, kako?

U pravilu ovakav brz prijelaz ili brza *lokalna modernizacija ne korespondira uvijek s prikladnim (očekivanim) društvenim, gospodarskim i ekološkim efektima*. To se dogodilo i u ovom slučaju. Iz analize provedenih intervjua s predstavnicima lokalne i županijske samouprave i javnih sektora te predstavnika elektroenergetskog sustava dobili smo kvalitativan uvid u ovaj vrlo složen i nedovoljno izbalansiran odnosa. Neupitno je da se i s jedne i s druge strane može naći prostora za poboljšanje odnosa.

S obzirom na to da početak gradnje i eksploatacije plominskog elektroenergetskog sklopa pada u razdoblje u kojem se nisu postavljala mnoga od pitanja koja se danas ne zaobilaze postavljati pri projektiranju ovakvih objekata, može se reći da neki problemi u odnosu s lokalnom zajednicom spadaju u »društvene troškove prošlosti«. Međutim, nesumnjivo je da ovo kvalitativno istraživanje donosi uvid u čitav niz prijevora i konflikata koje stvara aktualna situacija. Razložno je stoga temeljem navedenog zaključiti da je ono ukazalo na nekoliko ključnih »javno-jav-

nih« manjkova u suradnji HEP-a i lokalne zajednice koji se u predintegracijskim uvjetima na početku novog investicijskog ciklusa mogu premostiti a to su:

- Lokalna frustracija sporim HEP-ovim korporativnim administriranjem koja proizvodi kašnjenja u plaćanju »ekološke rente«.
- Lokalna frustracija različitim alokacijama ekološke rente unutar istog HEP-ovog sustava na različitim lokacijama (razlike Plomin – Osijek).
- Lokalna frustracija apsolutnim iznosom ekološke rente.
- Lokalna frustracija razvojnim smjerovima Labinštine u odnosu na ukupni teritorij županije Istarske.
- Agrarni deficit na širem području Labinštine koji destimulira lokalne faktore proizvodnje i reducira povjerenje u lokalni identitet.
- Javno – javni konflikt u izboru temeljnog energenta za novi pogon u Plominu između Županije kao javne uprave i HEP-a kao javnog poduzeća.

Gore navedeni problemi mogu se, u predintegracijskim uvjetima, riješiti samo na dva načina: a) jačanjem položaja lokalne samouprave povećao bi se njihov utjecaj ali i odgovornost za lokalni razvitak te osposobili lokalni stanovnici za upravljanje razvitkom u budućnosti i b) jačanjem sposobnosti HEP-a da, u procesu decentralizacije energetske politike, razvojne dimenzije energetske ulaganja koordinira s razvojnim prioritetima županija i gradova/općina, ponderirajući, pritom, tehničke karakteristike svojih objekata s društvenim troškovima/koristima strateškog izbora energenata. U uvjetima liberalizacije tržišta i institucionalne decentralizacije ovo se čini najboljim osiguračem kritične infrastrukture na konkretnoj lokaciji: u Plominu.

Literatura

- Jollivet, M. (1997.), *Vers un rural postindustriel. Rural et environnement dans huit pays européens*. Paris: L'Harmattan.
- Pokos, N. i Živić, D. (2006.), Suvremena demografska slika Istre, u: M. Manin, Lj. Dobrovšak, G. Črpić i R. Blagoni (ur.), *Identitet Istre – ishodišta i perspektive*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str. 393-417.
- Poljanec Borić, S. i sur. (2006.), *Socioekonomski razvoj i pretpostavka doprinosa HEP-a gospodarskom razvoju lokalnih zajednica Labinštine. Ekspertiza iz područja javno-javne suradnje*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- www.krsan.hr, rujan 2008.